

3. Tržište rada

Prema podacima Ankete o radnoj snazi (ARS), u trećem kvartalu 2016. nastavljena su snažna pozitivna kretanja na tržištu rada. Nezaposlenost je u trećem kvartalu opala za 14% međugodišnje, ukupna zaposlenost je porasla za 7,2%, dok je formalna zaposlenost povećana za 3,8% međugodišnje. Kao rezultat navedenih kretanja stopa nezaposlenosti je opala na 13,8% što je blizu istorijskog minimuma, dok je stopa zaposlenosti dostigla 46,8% što predstavlja istorijski maksimum. Kretanja ukupne zaposlenosti i nezaposlenosti ponovo znatno odudaraju od ostalih makroekonomskih i fiskalnih trendova zbog čega izražavamo sumnju u njihovu verodostojnost. Međutim, čak i kada bi navedeni podaci bili tačni iz njih bi proizlazilo da je tokom poslednje četiri godine, uključujući i ovu, znatno pogoršana konkurentnost privrede Srbije zbog pada produktivnosti – što je u neskladu sa snažnim rastom izvoza u tom periodu?! Tako npr. znatno brži rast zaposlenosti od rasta BDP-a, koji sledi iz ARS ima za posledicu pad produktivnosti od čak 15% u toku poslednje četiri godine, odnosno pad za 4,4% tokom poslednjih godinu dana. Sektorska struktura rasta zaposlenosti u okviru koje dominira enorman rast neformalne zaposlenosti, naročito u sektoru poljoprivrede, dodatno potkrepljuje sumnje u pouzdanost podataka ARS. Desezonirane neto zarade su porasle nominalno za 3%, a realno za 2%, međugodišnje. Kretanja realnih zarada je u skladu sa kretanjem privredne aktivnosti, ali je u velikom neskladu sa kretanjem produktivnosti koja proizilazi iz podataka ARS o zaposlenosti.

Zaposlenost

Osnovni indikatori tržišta rada pokazuju značajna poboljšanja...

Stopa nezaposlenosti je blizu istorijskog minimuma...

Ukupna zaposlenost ponovo raste znatno brže od rasta BDP-a ...

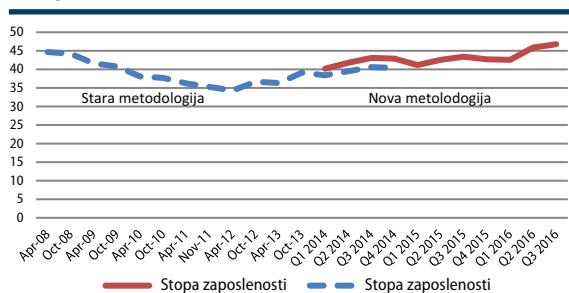
Stopa zaposlenosti je dostigla maksimum od kada se primenjuju ARS ...

Rast neformalne zaposlenosti iznosi čak 19,8% dok formalna zaposlenost raste 3,8%.

Prema podacima ARS u Q3 ove godine zabeležena su značajna poboljšanja na tržištu rada. Stopa nezaposlenosti u trećem kvartalu iznosi 13,8%, što je samo pola procentna poena više u odnosu na najnižu vrednost zabeleženu u aprilu 2008. Takođe, stopa zaposlenosti je dostigla najveću vrednost od 46,8%¹ za period od kada se primenjuje Anketa o radnoj snazi.

U odnosu na isti period prethodne godine u trećem kvartalu ukupan broj zaposlenih je povećan za 7,2% (rast za oko 190 hiljada). Rezultat toga je rast stope zaposlenosti sa 43,4% u trećem kvartalu prošle godine na 46,8% u trećem kvartalu ove godine. Prema ARS, rast stope zaposlenosti u ovoj godini je nastavak četvorogodišnjeg trenda prema kome je od drugog kvartala 2012. do trećeg kvartala 2016.² ukupan broj zaposlenih povećan za oko 650 hiljada, dok je stopa zaposlenosti povećana za 36%!¹ Grafikon G3-1. prikazuje kretanje stope zaposlenosti prema ARS u periodu 2008-2016, gde su potpuno uporedivi podaci za period 2008-2014. i 2014-2016.

Grafikon G3-1. Kretanje stope zaposlenosti, %, 15+,

Izvor: ARS, RZS

U odnosu na isti kvartal prethodne godine u trećem kvartalu 2016. formalna zaposlenost raste za 3,8%, dok je rast neformalne zaposlenosti 19,8%. Mada formalna zaposlenost u ovoj godini raste za oko 1 procentni poen brže od rasta BDP-a odstupanje je umereno pa bi se moglo objasniti suzbijanjem sive ekonomije i očekivanim statističkim greškama do kojih dolazi u anketnim istraživanjima, kao što je ARS. Međutim, rast neformalne zaposlenosti je enorman, drastično odudara od ostalih makroekonomskih trendova i ne može se objasniti očekivanim statističkim

greškama. Osim toga snažan rast neformalne zaposlenosti, prema ARS, dovodi do visokog rasta

¹ Zbog promene metodologije podaci o zaposlenosti i nezaposlenosti pre i posle 2014. godine nisu sasvim uporedivi. Međutim, na osnovu podataka za 2014. godinu za koju postoje podaci po staroj i novoj metodologiji, može se proceniti da promena metodologije nije znatnije uticala na procenu stopa zaposlenosti i nezaposlenosti.

² Slični rezultati se dobijaju poređenjem drugog kvartala ove godine sa drugim kvartalom 2012. godine - rast broja zaposlenih u ovom slučaju je oko 600 hiljada, dok povećanje stope zaposlenosti iznosi 34%.

ukupne zaposlenosti od čak 7,2%, što je za čak 2,8 puta brže od rasta BDP-a. Prema podacima ARS stopa neformalne zaposlenosti kontinuirano raste tokom prva tri kvartala 2016. U Q3 2016, stopa neformalne zaposlenosti iznosi 24,1%, što znači da je skoro svaki četvrti radnik u Srbiji neformalno zaposlen. Mada bi se snažan rast neformalne zaposlenosti manjim delom mogao objasniti povećanjem zastupljenosti privremenih poslova na tržištu rada, veći deo rasta nije u skladu sa ostalim makroekonomskim podacima pa stoga izražavamo sumnju u verodostojnost navedenih podataka.

Ukupna zaposlenost u poljoprivredi raste...

Broj zaposlenih u sektoru poljoprivrede³ beleži međugodišnji rast od 19,6% u drugom i 17,2% u trećem kvartalu. Rast broja zaposlenih u poljoprivredi je ostvaren i u formalnom i u neformalnom sektoru. U trećem kvartalu u formalnom sektoru je broj zaposlenih povećan za skoro 22 hiljade, dok je broj neformalno zaposlenih povećan za 78 hiljada, odnosno za 10,2% i 21,4%, respektivno, međugodišnje. Učešće broja zaposlenih u sektoru poljoprivrede⁴ je smanjeno sa 19,9% u 2014. na 18,9%, koliko iznosi proseka za 2016.

Značajan rast broja neformalno zaposlenih u poljoprivredi...

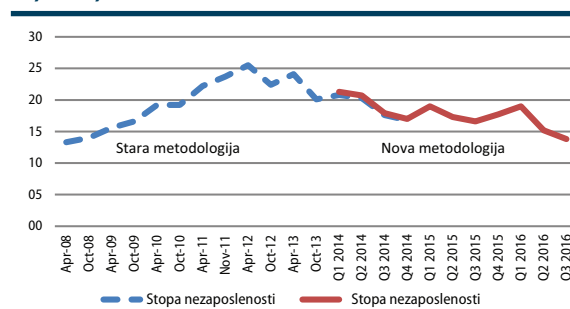
Međugodišnja realna stopa rasta bruto dodate vrednosti (BDV) u poljoprivredi, šumarstvu i ribarstvu je bila pozitivna tokom prva tri kvartala 2016. godine. Delatnost poljoprivrede je delatnost koja je zabeležila najveću stopu rasta od 10,9% u trećem kvartalu. Treba napomenuti da proizvodnju 2015/2016. godinu su obeležili veoma povoljni agrometeorološki uslovi⁵, što je sigurno doprinelo rastu BDV-a. Skroman međugodišnji rast sezonskih realnih neto zarada u poljoprivredi od 0,2; 2,8 i 0,6% u periodu Q1-Q3 2016, respektivno, u odnosu na veliki rast dodate vrednosti u poljoprivredi je posledica činjenice da je najveći broj zaposlenih u poljoprivredi neformalno zaposlen, kao neplaćeni pomažući članovi domaćinstava.

Prema ARS stopa nezaposlenosti je blizu istorijskog minimuma...

Prema ARS u trećem kvartalu ove godine stopa nezaposlenosti je opala za 2,8 procentnih poena u odnosu na isti period prethodne godine. Nakon navedenog smanjenja stopa nezaposlenosti iznosi 13,8% što je za samo 0,5 procentnih poena više od minimuma koji je zabeležen početkom 2008. godine. Prema ARS stopa nezaposlenosti pada već četiri godine, a njen kumulativni pad u tom periodu iznosi čak 45%?! U istom periodu BDP (u stalnim cenama 2010) Srbije je

Kumulativan pad stope nezaposlenosti od drugog kvartala 2012. do trećeg kvartala 2016. godine iznosi čak 45%?

Grafikon G3-2. Kretanje stope nezaposlenosti, %, 15+,

Izvor: ARS, RZS

porastao za 14,5%, što implicira visok pad produktivnosti. Mada se deo poboljšanja na tržištu rada može objasniti povećanjem broja radnika koji rade na privremenim poslovima, ocenjujemo da su tokom prethodnih godina učinjene velike greške u merenjima kretanja na tržištu rada, zbog čega bi trebalo celu seriju podataka od 2008. do 2016. godine rekonstruisati⁶. Grafikon G3-2 prikazuje kretanje stope nezaposlenosti prema staroj i novoj metodologiji, u periodu 2008-2014. i 2014-2016.

³ Pod poljoprivredom delatnošću se podrazumevaju sektor delatnosti Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo i deo sektora Delatnost domaćinstva kao poslodavca, koji se odnosi na poslove u poljoprivredi.

⁴ Sektor poljoprivrede obuhvata poljoprivredu, šumarstvo i ribarstvo.

⁵ Republički hidrometeorološki zavod, Odeljenje za primenjenu klimatologiju i agrometeorologiju, Agrometeorološki uslovi u 2015/2016. godini na teritoriji Republike Srbije

⁶ U prethodnim brojevima Kvartalnanog monitora više puta smo iznosili dokaze o grešakama o merenju kretanja na tržištu rada.

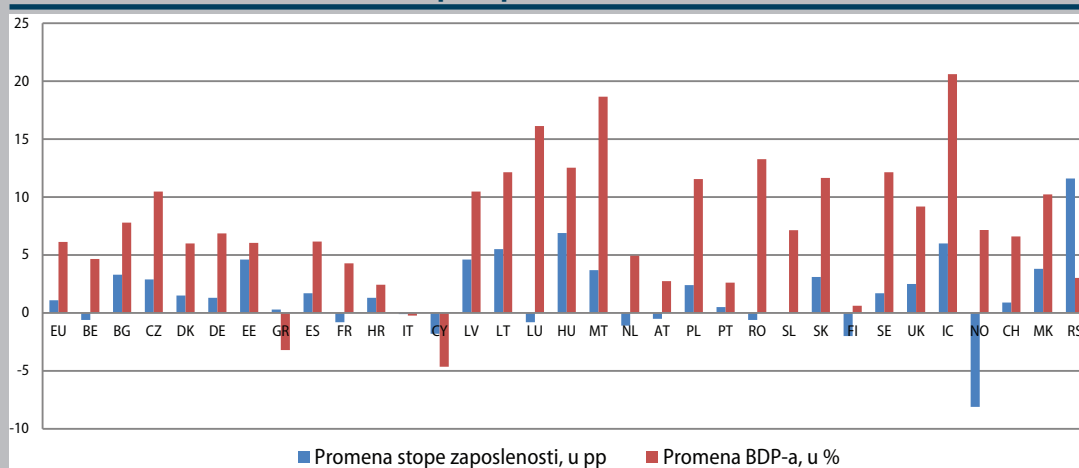
Okvir 1. Kretanje zaposlenosti i BDP-a u Srbiji i zemalja Evrope

Na osnovu brojnih makroekonomskih istraživanja poznato je da postoji relativno visoka pozitivna korelacija između kretanje BDP-a i stope zaposlenosti, što znači da u periodima kada BDP raste i stopa zaposlenosti raste, i obrnuto. Rast zaposlenosti u periodima rasta privrede je po pravilu niži od rasta BDP-a, jer je znatan deo rasta BDP-a rezultat rasta produktivnosti, do koga dolazi usled tehničkog progressa. Suprotno tome u periodu recesije stopa zaposlenosti po pravilu opada manje od pada BDP. Takođe, najčešće promene u BDP-u prethode promenama na tržištu rada, što znači da BDP počinje da raste pre nego što stopa zaposlenost počne da raste. U periodima kada privreda izlazi iz recesije, kao što je to slučaj sa periodom 2012-2016. najpre počinje da raste BDP, dok zaposlenost stagnira ili raste znatno sporije.

Naredna dva grafikon (G3-3 i G3-4) prikazuju kumulativni rast BDP-a u periodu Q2 2012- Q2 2016. i promenu stope zaposlenosti u istom periodu za zemlje EU, Srbiju, Makedoniju, Norvešku i Švajcarsku. Promena BDP-a je veća od promene stope zaposlenosti u skoro svim zemljama (crveni stubići su viši u odnosu na plave). Tako na primer u svih 28 članica EU u navedene četiri godine BDP je u proseku porastao za 6,1% dok je stopa zaposlenosti povećana za 1,1 procentni poen.

Od posmatrane 32 evropske zemlje u samo tri (Srbija, Grčka i Kipar) kretanje odnosa BDP-a i zaposlenosti odudara od opštih tendencije. Pri tome su odstupanja u slučaju Kipra i Grčke umerene i mogu se objasniti time da u u slučaju recesije zaposlenost opada manje od pada BDP. U Grčkoj pad BDP-a je iznosio 3,2%, dok je stopa zaposlenosti povećana za 0,3 pp. Na Kipru je došlo do pada BDP-a i do pada stope zaposlenosti, ali se BDP smanjio za 4,6%, dok je stopa zaposlenosti smanjena za 1,8 pp. Srbija se izrazito izdvaja po veličini i smeru odstupanja promena u stopi zaposlenosti i BDP u odnosu na sve druge evropske zemlje. U Srbiji je u posmatranom periodu kumulativan rast BDP-a iznosio 3%, dok je stopa zaposlenosti povećana za čak 11,6 pp. Smer i intenzitet odstupanja promena BDP i stope zaposlenosti u Srbiji tokom prethodne četiri godine u odnosu na ostale evropske zemlje je toliki da dodatno potkrepljuje sumnje u verodostojnost podataka ARS o kretanjima na tržištu rada. Ponovo podsećamo da kada bi podaci o kretanju zaposlenosti u Srbiji bili tačni onda bi iz njih proizlazilo da je tokom poslednje četiri godine produktivnost u Srbiji značajno opala, a to se skoro izvesno nije dogodilo.

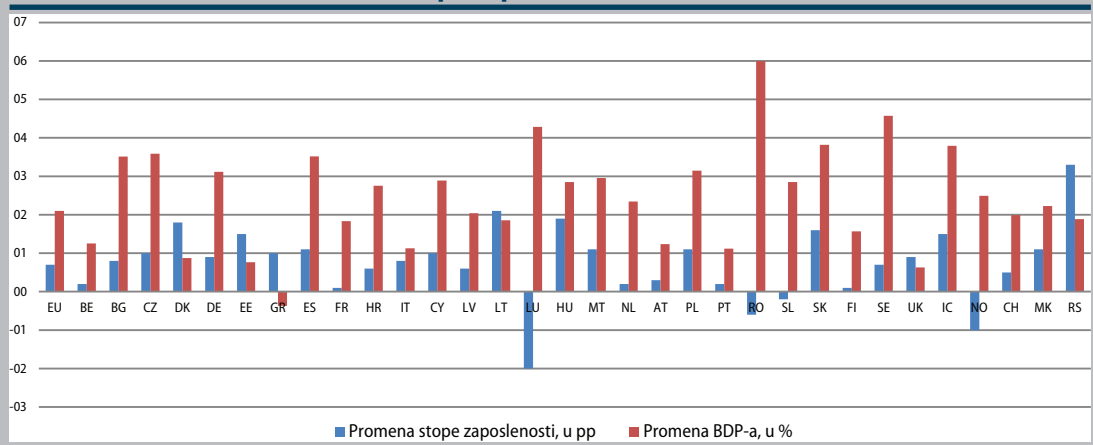
Grafikon G3-3. Promena BDP-a i stope zaposlenosti u Q2 2016. u odnosu na Q2 2012.

Napomena: stopa zaposlenosti 15+, BDP referentna godina 2010.

Izvori: Eurostat i RZS

Kretanje odnosa zaposlenosti i BDP tokom poslednjih godinu dana u Srbiji ponovo znatnije odstupa od tendencija u svim ostalim evropskim zemljama. Ako posmatramo promenu BDP-a i stope zaposlenosti u poslednjih godinu dana, vidimo da takođe da samo Srbija i Grčka imaju veću promenu stope zaposlenosti u odnosu na promenu BDP-a. Stopa zaposlenosti je povećana za 1 pp, dok je BDP opao za 0,4 pp u Grčkoj. U Srbiji je stopa zaposlenosti povećana za 3,3 pp, dok je BDP porastao za 1,9%.

Grafikon G3-4. Promena BDP-a i stope zaposlenosti u Q2 2016. u odnosu na Q2 2015.

Napomena: stopa zaposlenosti 15+, BDP referentna godina 2010.

Izvori: Eurostat i RZS

Napomene: Podaci za stopu zaposlenosti u Q3 2016. nisu još uvek dostupni za većinu zemalja EU.

Skraćenice za države su sledeće: Belgija (BE), Bugarska (BG), Republika Češka (CZ), Danska (DK), Nemačka (DE), Estonija (EE), Grčka (GR), Španija (ES), Francuska (FR), Hrvatska (HR), Italija (IT), Kipar (CY), Letonija (LV), Litvanija (LT), Luksemburg (LU), Mađarska (HU), Malta (MT), Holandija (NL), Austrija (AT), Poljska (PL), Portugalija (PT), Rumunija (RO), Slovenija (SL), Slovačka (SK), Finska (FI), Švedska (SE), Velika Britanija (UK), Island (IC), Norveška (NO), Švajcarska (CH), Makedonija (MK), Srbija (RS)

Produktivnost

U tabeli T3-1 prikazano je kretanje bruto dodate vrednosti, broja zaposlenih (prema ARS) i produktivnosti rada u toku ove i prethodne godine. Prikazani su podaci ukupno (prvi deo) i bez poljoprivredne delatnosti (drugi deo). Vidimo da je međugodišnja promena produktivnosti, izračunata kao količnik BDV-a i broja zaposlenih, negativna u drugom i trećem kvartalu 2016. To je posledica bržeg rasta zaposlenosti u odnosu na rast BDV-a. Takođe, stope pada produktivnosti su veće ukoliko isključimo poljoprivredu. Ako bi pad produktivnosti bio stvaran, to bi impliciralo potrebu smanjivanja realne vrednosti zarada kako bi se očuvala međunarodna konkurentnost privrede Srbije. Međutim u Srbiji zarade realno rastu za oko 2% godišnje (videti deo Zarade), dok izvoz raste po stopi od oko 10% godišnje, što implicira da nije došlo do pogoršanja konkurentnosti privrede. Verovatno objašnjenje ovog prividnog paradoksa se nalazi u tome da podaci o kretanjima na tržištu rada nisu pouzdani.

Tabela T3-1. Kretanje BDV-a, broja zaposlenih i produktivnosti, 2015-2016.

	2015				2016			Promena 2016/2015		
	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q1	Q2	Q3
Ukupno										
BDV (u mil RSD)	601023,5	654013,6	676144,3	692467,9	626950,8	666591,9	696683,7	4,3%	1,9%	3,0%
Broj zaposlenih (u 000)	2504,1	2587,8	2623,9	2580,8	2570,7	2761,5	2814,0	2,7%	6,7%	7,2%
Produktivnost (u RSD)	240015,77	252729,58	257686,76	268315,21	243883,3	241387,62	247577,72	1,6%	-4,5%	-3,9%
Bez poljoprivrede										
BDV (u mil RSD)	551734,7	597756,8	602569,1	623087,8	574138,9	608074,3	615080,5	4,1%	1,7%	2,1%
Broj zaposlenih (u 000)	2019,4	2095	2107,2	2076,6	2103,7	2239,1	2265,8	4,2%	6,9%	7,5%
Produktivnost (u RSD)	273217,14	285325,44	285957,24	300051,91	272918,62	271570,85	271462,84	-0,1%	-4,8%	-5,1%

Izvor: RZS, za zaposlenost ARS, za BDV SNR.

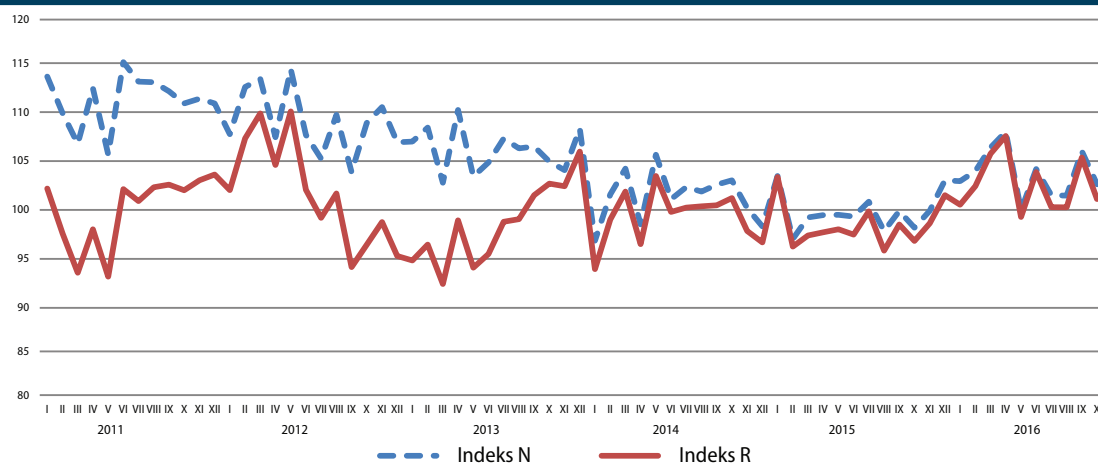
Zarade

Prosečne zarade rastu i nominalno i realno...

Prosečne zarade će verovatno rasti u 2017...

Trend rasta zarada u trećem kvartalu se nastavio, ali po opadajućoj stopi. Desezonirane neto zarade su porasle nominalno za 3%, a realno za 2%, međugodišnje. Grafikon G3-5 prikazuje kretanje indeksa nominalnih i realnih zarada u periodu 2011-2016. Kao posledica niske stope inflacije od kraja 2013, indeksi nominalnih i realnih zarada se ne razlikuju značajno.

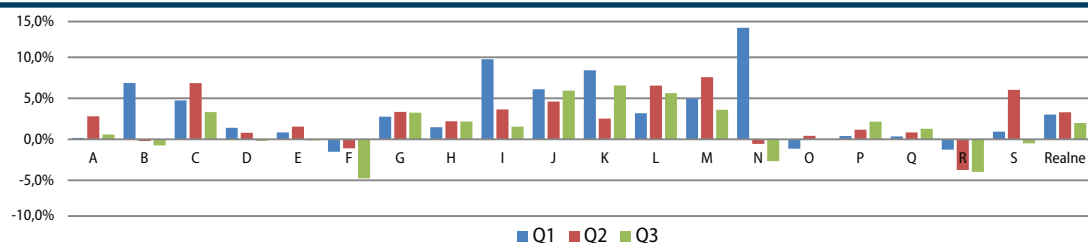
Grafikon G3-5. Indeksi nominalnih i realnih zarada, 2011-2016.

Napomena: Isti mesec prethodne godine = 100
Izvor: RZS

Očekujemo da će prosečne zarade tokom 2017. godine rasti. Minimalna neto zarada po času će od januara 2017. iznositi 130 RSD⁷, što je rast od 7,4% u odnosu na 2016⁸. Posmatrano prema delatnostima, većina delatnosti beleži rast desezoniranih realnih neto zarada u Q3 2016. u odnosu na isti kvartal prethodne godine (Grafikon G3-6).

Grafikon G3-6. Međugodišnje stope rasta desezoniranih realnih neto zarada po delatnostima, Q1-Q3 2016.

Izvor: Proračun autora na podacima RZS-a
Napomene:

A - Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo; B - Rudarstvo; C - Prerađivačka industrija; D - Snabdevanje električnom energijom, gasom, parom i klimatizacija; E - Snabdevanje vodom; upravljanje otpadnim vodama, kontrolisanje procesa uklanjanja otpada i slične aktivnosti; F - Građevinarstvo; G - Trgovina na veliko i trgovina na malo; popravka motornih vozila i motocikala; H - Saobraćaj i skladištenje; I - Usluge smeštaja i ishrane; J - Informisanje i komunikacije; K - Finansijske delatnosti i delatnost osiguranja; L - Poslovanje nekretninama; M - Stručne, naučne i tehničke delatnosti; N - Administrativne i pomoćne uslužne delatnosti; O - Državna uprava i odbrana; obavezno socijalno osiguranje; P - Obrazovanje; Q - Zdravstvena i socijalna zaštita; R - Umetnost; zabava i rekreacija; S - Ostale uslužne delatnosti

Delatnosti čije zarade nemaju sezonsku komponentu nisu desezonirane: D, E, P

Najveći rast zarada je zabeležen u finansijskim delatnostima i delatnosti osiguranja od 6,6%, što predstavlja veći rast u odnosu na rasta BDV-a od 4,2%. Na drugom mestu prema rastu zarada se nalazi delatnost informisanje i komunikacije sa rastom od 5,9%, dok je treći najveći rast zarada od 5,6% u delatnosti poslovanje nekretninama. Sektor poslovanja nekretninama beleži međugodišnji pad BDV-a od 0,4%. Rast zarada u prerađivačkoj industriji iznosi 3,3%. Prerađivačka industrija u oktobru 2016. je ostvarila međugodišnji rast od 2,9% u odnosu na isti mesec prethodne godine. Rast zarada u obrazovanju i zdravstvu iznosi 2,1% i 1,3%, respektivno, dok su zarade u državnoj administraciji ostale nepromenjene u odnosu na isti kvartal prethodne godine.

⁷ Odluka je objavljena u "Sl. Glasniku RS" br. 77/2016.

⁸ Minimalna neto zarada po času u 2016. iznosi 121 RSD, "Sl. Glasniku RS" br. 79/2015.